

Пирог Г.В. Теоретико-психологічний аналіз проблеми зв'язку мислення і письма / Г.В. Пирог, О.В. Пірог // Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук : збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (11-12 серпня 2017 р., м. Одеса). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. – С. 26-29.

Пирог Г.В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри теоретичної психології та психології розвитку
Житомирський державний університет ім. І. Франка, Житомир, Україна

Пірог О.В.

кандидат технічних наук, провідний спеціаліст (експерт)
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБУ, Київ, Україна

ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ МИСЛЕННЯ І ПИСЬМА

Інтенсивний розвиток нових Інтернет-технологій, які побудовані на застосуванні письмових засобів передачі інформації, підводить психологічну думку до переосмислення питання про взаємозв'язок письма й мислення. Само по собі дослідження письма має давню історію. З кінця 19-го сторіччя такі дослідження переважно велися в рамках «графології» і були спрямовані на вивчення особливостей особистості автора і виконавця рукопису через аналіз його почерку. У сучасній науці ця тематика вивчається в психологічному, психолінгвістичному та педагогічному напрямках, як в теоретичному, так і в емпіричному аспектах (М.-С. Бертау, А. Верані, К. Еліх, С. Зурд-Бухле та ін.).

Основи науково-психологічного аналізу мислення через його зв'язки з мовленням і письмом були закладені Л. С. Виготським в культурно-історичній концепції. Він вводить поняття «внутрішнього» і «зовнішнього» мовлення і обґрунтовує підходи для аналізу процесів мислення за допомогою аналізу його відображення в «писемному мовленні». За Л. С. Виготським, мислення завжди нерозривно пов'язано з мовленням, при цьому він вказує на складності передачі думок за допомогою письмового мовлення. Описуючи процес вербалізації розумових процесів, він хоча і визнає, що засоби мовлення значно диференційовані, проте вказує на те, що вони не ідентичні думкам, а є лише одним з їх відображень [1, с. 992]. Форма відображення обмежена рамками мови, її правилами, її стандартизованими формами.

Такий взаємозв'язок між «внутрішнім» і «зовнішнім» мовленням також обґрунтовує А. Верані, яка вважає «писемне мовлення» і «усне мовлення» формами прояву «зовнішнього мовлення» [8]. Вивчаючи продукти письма (письмові тексти), можна дослідити не тільки особливості письмового мовлення, але й проаналізувати розумові процеси, пов'язані з ним. У роботі М.-С. Бертау розвивається ця думка і стверджується, що мовлення завжди має адресата, навіть коли цей адресат – сам автор [4].

Сама по собі матеріальна природа продуктів письма (письмових текстів) значно полегшує усталення думок, передачу цих думок в часі й просторі, на відміну від усного мовлення. Розмірковуючи над цим, К. Еліх приходить до висновку, що писемне мовлення є адекватним засобом збереження думок [5]. Абстрагування від реальної мовної ситуації під час передачі письмових текстів (передрукуванні) дозволяє переносити тексти (першоджерела) з однієї мовної ситуації в іншу неушкодженими суб'єктивним сприйняттям оповідача. І хоча реакція читача може бути різною, фізична основа тексту залишається незмінною. Завдяки цій фізичній матеріальній природі письмо може бути використано задля усталення розумових процесів. Однак така форма передачі думок призводить і до численних труднощів взаєморозуміння, якщо автор і читач живуть в різному ментальному середовищі, наприклад, значно розділені

локально або у часі. Відсутність спільного досвіду та знань перешкоджає сприйняттю переданих автором думок через наявність великих «білих плям» не описаних в тексті, але зрозумілих «підготовленому» читачу на ментальному рівні.

Характеризуючи процеси мислення, Л. С. Виготський застосовував поняття «вищі психічні функції» як «гілку розвитку» вищих форм поведінки, оволодіння зовнішніми засобами передачі думок в культурі: мовою, письмом, малюванням, арифметикою [1, с. 320]. Використовуючи знакові системи, мовні інструменти, людина розвиває свої вищі психічні функції. У той же час Л. С. Виготський підкреслює рекурсивний вплив письма на розумову діяльність і вважає, що знак стає засобом психологічного впливу на поведінку, засобом внутрішньої діяльності. Виготській описує взаємозв'язок між словами і думками, вказуючи на те, що цей процес має нелінійний характер, а рекурсивний, і може бути навіть спіральним: «Відношення думки до слова є перш за все не річ, а процес, це відношення є рух від думки до слова і назад – від слова до думки» [1, с. 961]. Думки розвиваються в процесі обмірковування і можуть бути переосмислені. Цими положеннями Л. С. Виготський закладає базу для емпіричних досліджень вищих психічних функцій, зокрема мислення, засновану на культурно-історичному підході.

Основною перешкодою для емпіричного дослідження мислення є недоступність його для безпосереднього дослідження. А. Верані звертає увагу на дві проблеми: ємності (не все може бути відразу відображено мовними засобами) і на проблему вираження (рамки дослідження, сформовані в даному конкретному дослідженні) [8]. Також проблемою є і неповнота отриманих

даних, тому що аналізуються тільки усвідомлені й вербалізовані думки. Про проблеми нейровізуалізації говорить і К. Ніцш. Він не заперечує можливість використання даного методу і отримання позитивного результату при цьому, в

той же час каже про ілюзорність уявлення про те, що відображення дадуть прямий доступ до реальності [6, с. 94].

Втім можна припустити, що відображення в письмовому мовленні є «слідами» розумових процесів. Т. Бедорф запропонував філософську концепцію «сліду», він пропонує «читати сліди» як покажчики на невідомі, але пов'язані з ними сутності. Поняття «сліду» широко використовується в криміналістиці. Сліди є доказами, які дають конкретні факти про невідомі нам речі [3, с. 401]. Таке розуміння «сліду» дозволяє вивчати об'єкти і процеси, що неможливо безпосередньо спостерігати, за допомогою їх «слідів», які можливо безпосередньо спостерігати. Слід використовується для проникнення в суть того, що не може бути спостерігаємо безпосередньо [3, с. 410]. Конкретні мовні і візуальні форми відображення думок приймають криміналістичне розуміння ознак, що повинні бути інтерпретовані. Окремі ознаки слідів не є доказами, а можуть бути випадковими збігами, тільки комплекс ознак слідів, статистично і науково підтверджених, може бути доказом. При цьому такі висновки повинні корелювати з іншими виявленими фактами. Результати дослідження повинні об'єктивно простежуватися, а не бути суб'єктивно інтерпретованими. Введення поняття «сліду» робить оправданим концентрацію на конкретних мовних і візуальних формах. Таким чином «сліди» повинні бути інтерпретованими.

Модель взаємозв'язку між письмом і мисленням розробила С. Зурд-Бухле. Відповідно до неї розумові процеси на письмі мають циклічний характер [7]. Початковою точкою тут є усталення мовлення, сформульоване в писемній формі. Передбачається, що кожне слово зводиться до стабілізації думки, і це може бути кінцевою точкою процесу. Однак це може стати поштовхом для формування нових думок і посилення розумових процесів, які тісно пов'язані з рефлексією. При цьому різні вищі психічні функції (запам'ятовування, побудова форм, сприйняття і рефлексія) надають як стабілізуючий вплив, так і призводять до відкриття нових думок. Запам'ятовування і побудова форм надають стабілізуючий вплив. Сприйняття може призводити як до стабілізації, так і до появи нових думок. А рефлексія виникає і на етапі виникнення нових

думок, і на етапі стабілізації цієї нової думки в нову письмову форму. При цьому, письмо постає не тільки частиною або продуктом мислення, а й динамічним інструментом, що включає декілька форм мислення. Завдяки своєму потенціалу воно дає можливість для стабілізації процесів, які можуть стати основою для процесів відкриття. Взаємозв'язок між стабілізацією і відкриттям може бути проаналізований тільки в рамках конкретних жанрів.

Таким чином, в результаті проведеного аналізу були визначені теоретичні положення про взаємозв'язки між процесом мислення, мовленням і письмом. В розглянутих підходах письмові засоби передачі інформації розглядаються як форми відображення розумових процесів, що дозволяє використовувати їх в нових сферах застосування, зокрема, дослідженнях особливостей мислення в сучасних інформаційних мережах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский // Психология развития человека. – М. : Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с.
2. Пирог Г.В., Пирог О.В. Форми відображення процесу мислення в соціальних мережах / Г.В. Пирог, О.В. Пирог // Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. – С. 169-171.
3. Bedorf, T. (2007). Spur. [Trace] In Konersmann, R. (Ed.), *Worterbuch der philosophischen Metaphern* (pp. 401-420). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
4. Bertau, M.-C. (2011). *Anreden, Erwidern, Verstehen. Elemente einer Psycholinguistik der Alteritat*. Berlin: Lehmanns. [Addressing, replying and understanding. Elements of a psycholinguistics of alterity]
5. Ehlich, K. (1983/2005). Text und sprachliches Handeln. Die Entstehung von Texten aus dem Bedürfnis nach Überlieferung. [Text and linguistic action. The

development of texts from the need of tradition] In S. Kammer & R. Ludeke (Eds.), *Texte zur Theorie des Textes* (pp. 228-245). Stuttgart: Reclam.

6. Nitsch, C. (2009). Möglichkeiten und Grenzen der Untersuchung von Sprachverarbeitung im Gehirn mit den neuen bildgebenden Methoden. [Possibilities and limits of investigating speech processing in the brain with the help of neuroimaging methods] *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik (LiLi)* 155, pp. 85-110.

7. Surd-Büchele S. On the relations between writing and thinking [Elektronный ресурс] / S. Surd-Büchele. – Tätigkeitstheorie. – 2011. – №5. – Pp. 121-141.

8. Werani, A. (2011). *Inneres Sprechen - Ergebnisse einer Indiziensuche*. [Inner speech – empirical evidence based on speech profiles] Berlin: Lehmanns.